kohalikud mõisnikud, kes oma vahelesegamisega valla-omavalitsuste tegevust ainult ilmaaegu takistasid. Kõrgemaks instantsiks komissari suhtes olid kuberneride juhatusel teotsevad kubermangu talurahva-asjade komisjonid ja 1893. a. peale viimaste asemele asutatud kubermangu talurahva-asjade komiteed (присутствія), milledesse kuulusid kuberneri ja abikuberneri kõrval mõisnikkude peamees, kroonupalati juhataja, riigivaranduste ülem (Liivimaal), riigivaranduste ministri esindaja (Eestimaal), ringkonnakohtu esimees, kubermangulinna rahukohtu-kogu esimees ja üks siseministri poolt nimetatud alaline liige. — Maa-omavalitsuse reform, mida eestlased kõige pealt ootasid, jäi aga tulemata, kuigi asi oli seisnud päevakorral. Juba 1881 anti kohalikkudele rüütelkondadele läbi vaadata siseminister Ignatjevi kava semstvoasutuste sisseseadmise kohta. Mõisnikud jätsid selle ilma pikema jututa kõrvale ja töötasid ise 1885. aastaks omavalitsuse-reformi kava välja, mille järgi talupojad oleksid saanud kihelkonna- ja kreisiasutusis nõrga esinduse, kuna maa asjade ajamine oleks endiselt jäänud mõisnikkude maapäevade kätte. Aadli kava esitati 1886 Sinovjevile, kes selle nähtavasti jättis edasi saatmata ja ise uue eelnõu kokku seadis, mille järgi senised maapäevad oleksid minetanud kõik omavalitsuslikud funktsioonid ja muutunud puhtkorporatiivseteks aadli esindusteks, kuna omavalitsuse-asutustena oleksid teotsema jäänud ainult kihelkonnad. Need ettepanekud ei leidnud siiski keskvalitsuses poolehoidu. 1889. a. töötas eri-nõupidamine siseministri abi V. K. v. Plehve juhatusel uue omavalitsuse-reformi kava välja, mis ette nägi äärmuseni bürokratiseeritud semstvokorralduse, kuid Balti aadlil õnnestus ära hoida selle eelnõu maksmapanekut. Nii jäi maaomavalitsus endiselt aadli kätesse. A.-i valitsuse ajal sündinud muudatustest sel alal on tähtsam Liivimaa aadli otsus osa võtta rahaliste maamaksude kandmisest, milledest mõisamaad seni olid vabad (teeorjus jäi Liivis endiselt talupoegade kanda). — Valitsuse usupolitika oli A.-i ajal juhitud agarale õigeusu toetamisele. Eriti agarasti teotses selles suhtes Šahovskoi Eestimaal, kus a. 1883 algas massiline üleminek kreeka-katoliku usku. 1885.—93. a. tekkis Põhja-Eestis 12 uut õigeusu kogudust. Pidades usku kõige tähtsamaks pärisrahvaste venestamise vahendiks püüdis valitsus liikumist kõigi abinõudega toetada. 1886. a. pandi maksma seadus, mis võimaluse andis kreeka-katoliku usu kirikute, koolide jne. tarvis sunnivõõrandamise teel maid omandada. Teise seaduse põhjal vabanesid õigeusulised nende reaalkoormiste kandmisest, mis maaomandusel lasusid ev.-luteri kiriku kasuks. Luteri usku tagasi pöörduda soovijate vastu töötati politseilise surve ja kodanliste kitsendustega. Sääraseid rekonvertiite, kes küll kreeka-katoliku meetrikaraamatuis seisid, kuid 1865. ja 1885. a. vahel, mil usupolitika alal valitses teatav loidus, olid harjunud end pidama luterlasteks ja ka oma lapsed luteri usus üles kasvatanud, oli Liivimaal üle 30 tuhande isiku. Nende tagasivõitmiseks võeti Sinovjevi poolt valjud abinõud tarvitusele. Vastuhakkajaid karistati vangistusega ja anti nende lapsed õigeusulistele kasvatamiseks. 1885. a. pandi uuesti maksma 1865. a. ärakaotatud seadus, mille põhjal sega-abielu sõlmijailt võeti kirjalik kohustus (reversaal), et nad oma lapsed kreeka-katoliku usus üles kasvatavad. Muu seas tõsteti nende pastorite vastu, kes tagasi pöörduda soovijaile vastutulelikud olid olnud, kaelakohtulised süüdistused usust äraeksitamise pärast. 1887. a. viidi sääraste protsesside harutamine konsistooriumi alt üldiste kohtute alla. 1892. aastaks oli pastoriprotsesside arv tõusnud 101 peale, milledest suurem osa siiski lõppes kas hoopis tagajärjetult või õieti väikeste karistustega. Aadel võitles usuliikumise vastu omakord, kasutades õigeusku minejate vastu majanduslikku survet — lastes rentnikke lahti või raskendades renditingimusi. Paljud kohtadelt lahtikangutatud perekonnad leidsid pääsetee ainult väljarändamises. — Venestamine tabas ka hariduselu ja koole. Ametikohtades võeti 1882. a. alates järk-järgult vene keel tarvitusele. A. 1885 tagandati keisri käsul ametist Riia ja Tallinna linnapead, kes olid takistanud vene keele tarvituselevõttu linna-volikogude asjaajamis-keelena. 1885 ja 1886 seati ev.-luteriusu rahvakoolid haridusministeeriumi alla ja kutsuti nende järelevalve teostamiseks ellu rahvakooli-direktorite ja -inspektorite amet. 17. V 1887 ilmus kuraator Kapustini (vt.) algatusel rahvakoolide korralduse kohta seadus, millega lõpp tehti senisele konfessionaalsele emakeelsele rahvakoolile. See seadus jättis küll senistele kooli ülalpidavaile asutustele teatavad õigused koolide kohta, kuid suurendas samal ajal tunduvalt rahvakoolide inspektorite ja direktorite võimu. Pastoreile jäi ainult valve usuõpetuse õpetamise järele, kuna üldiselt õpetajad allutati inspektoritele. Selle kui ka sellele järgnevate teiste seadustega tehti vene keel rahvakoolides sunduslikuks õppekeeleks ja tõrjuti emakeel peaaegu täiesti välja. Valdadele anti õigus seniste valla- ja kihelkonnakoolide asemel ellu kutsuda juba täieliselt riigivõimule alluvaid n. n. ministeeriumikoole. 1884. a. peale hakatakse asutama vene õppekeelega linnakoole. Samuti kutsuti ellu sak-